

Politolog Oskar Krejčí: KDY SVRHNOUT VLÁDU

- CZ24 News | 9. května 2023

ČESKO: Politolog Oskar Krejčí se ve své glose zamýšlí nad otázkou, kdy je vhodné vyvolat pád vlády a jaké jsou s tímto postupem v Česku zkušenosti.

Emoce čím dál tím víc ovládají politiku v Česku. Nejde jen o to, že se sociálně-ekonomická situace zhoršila. Napětí také narůstá z vlastních zdrojů, dostavila se soutěž v radikalismu nejen mezi jednotlivými bojovně naladěnými tábory, ale i uvnitř nich. Je jen přirozené, že v takovéto atmosféře sílí volání po odchodu vlády. I když se zdá, že o osudu vlády rozhodnou emoce, lze na tuto změnu pohlédnout i chladným okem exaktního posouzení formy i možných výsledků.

Tři cesty

Vládu lze svrhnout třemi způsoby. Tím nejznámějším je revoluce či kontrarevoluce, která mění celý politický, případně dokonce sociálně-ekonomický systém. Takovéto zásadní zlomy jsou v malých státech možné jen ve zvláštních geopolitických situacích. Protože učebnicí politiky je historie, je vhodné si v této souvislosti připomenout tři pražské defenestrace. V případě té první v roce 1419, tedy čtyři roky po upálení Jana Husa, bylo nastartováno čtvrt století husitských válek. Druhá defenestrace roku 1483 vedla k úpravě vztahů mezi kališníky a katolíky. Pokud jde o třetí defenestraci v roce 1618, jednalo se o start stavovského povstání – a vlastně celé třicetileté války –, které skončilo popravou českých pánů, reprivatizací... a návratem Českých zemí k monopolu katolictví. Pro tyto defenestrace je příznačné, že se jednalo o domácí iniciativu s výrazným geopolitickým přesahem, ať již se jedná o předzvěst vzniku či uznání protestantství, nebo o tlak Osmanů na Evropu. Naopak změny vlády v roce 1938 v důsledku rozpínání Německa nebo v únoru 1948 či listopadu 1989 v návaznosti na proměny síly Sovětského svazu měly do značné míry podobu přizpůsobení se výkyvům mocenské rovnováhy ve střední Evropě.

Dnes střední Evropu žádné zásadní geopolitické zlomy nečekají, a to ani ve chvíli, kdy válka na Ukrajině skončí. V nejbližším období budou určovat koridor české i slovenské politiky politické struktury NATO a Evropské unie. Je to podobná situace jako v roce 1968, kdy iniciativa Pražského jara nemohla prolomit hranice stanovené jaltským systémem. To znamená, že první typ svržení vlády dnes nepřichází v úvahu – nemluvě o chybějící silné antisystémové opozici v Česku a na Slovensku. Zdá se, že impuls k radikální změně ve střední Evropě, která by měla geopolitický význam, musí vzejít z USA.

Dílčí změny

Jiný způsob svržení vlády nabízejí v posledních letech módní barevné revoluce. To se opozice s pomocí zahraničních mocností, médií a pouličních bouří dopracuje k moci neústavní cestou. Na rozdíl od výše zmíněných revolucí výsledkem není přeměna politického či přímo sociálně-ekonomického systému, ale předání moci od jedné skupiny oligarchů k druhé skupině – a změna zahraničněpolitické orientace. Tento způsob svržení vlády se v Evropské unii, alespoň zatím, nepoužívá, byť některé pouliční a mediální aktivity na Slovensku a v Maďarsku naznačují, že pod vládou Bruselu nic není nemožné. Svržení vlády Petra Nečase v roce 2013 více připomínalo puč

v banánové republice než barevnou revoluci.

Třetí způsob svržení vlády představuje změna poměrů v zákonodárném sboru či v rámci vládnoucí koalice. Tento ústavní postup nese rysy evoluce. Pád vlády pak směřuje k provizornímu řešení a volbám, zpravidla volbám mimořádným, tedy v kratším termínu, než určuje ústava.

1. republika

V období od vyhlášení samostatného Československa do vzniku Druhé republiky složila vláda sestavená ze zástupců parlamentních stran svůj mandát ve prospěch úřednické vlády třikrát. Poprvé v roce 1920, kdy důvodem pádu vlády byla krize způsobená rozkořem uvnitř sociální demokracie. V druhém případě, tedy v roce 1926, byl pád vlády výsledkem odchodu středolevých stran z vládní koalice. Příznačné je, že nástup úřednické vlády neznamenal změnu v orientaci. V personální rovině byly úřednické vlády můstky od vlády s ministrem vnitra či premiérem agráříkem Antonínem Švehlou a ministrem zahraničí Edvardem Benešem k vládám vedeným agráříkem Švehlou a ministrem zahraničí Benešem; Edvard Beneš si zmíněnou funkci udržel i v obou úřednických vládách, ač byl členem České strany národně sociální.

V těchto dvou případech byl vznik úřednických vlád a jejich trvání plně pod kontrolou prezidenta a tzv. hradní pětky, následně tzv. panské koalice – uskupení hlavních středolevých a středopravých politických stran. Jinou roli plnila třetí úřednická vláda, kterou v roce 1938 jmenoval Edvard Beneš již ve funkci prezidenta po odstoupení vlády v důsledku masových demonstrací proti Mnichovské dohodě. Mezinárodní podmínky ovšem byly již takové, že tato ani následná vláda neměly situaci pod kontrolou.

Polistopadová Praha

V období po listopadu 1989 padla vláda v Praze během svého funkčního období třikrát. Vystřídal ji vlády, kterým se už neříká „úřednické“, mluví se o vládách nepolitických – myšleno nezávislých na parlamentních stranách – či vládách odborníků nebo o dočasné vládě. Na rozdíl od 1. republiky i takováto vláda musí žádat o důvěru Poslanecké sněmovny.

- Demise vlády Václava Klause po vnitřní krizi ODS i koalice v lednu 1998 vedla ke vzniku vlády Josefa Tošovského. Ta zůstala v úřadě do července téhož roku. Byla složena z nestraníků a členů pravicových parlamentních stran, přičemž zástupci ODS během výkonu mandátu přešli do Unie svobody. V mimořádných volbách nejvíce hlasů a mandátů pak získali sociální demokraté, kteří na základě opoziční smlouvy s ODS sestavili jednobarevnou vládu.
- Vláda pravicové trojkoalice na čele s Mirkem Topolánkem z ODS padla kvůli vyslovení nedůvěry v Poslanecké sněmovně, což umožnili rebelové z řad ODS a Strany zelených. Nastoupila vláda Jana Fischera složená z nestraníků, ale nominantů nekomunistických stran zastoupených v poslanecké sněmovně. Vládla od května 2009 do července následujícího roku, kdy nastoupila koaliční vláda v čele s ODS vzešlá z řádných parlamentních voleb.
- Třetí „nepolitickou vládu“ sestavil Jiří Rusnok po již zmíněné demisi vlády Petra Nečase v červenci 2013. V lednu 2014 ji po předčasných parlamentních volbách vystřídala koaliční vláda na čele s ČSSD.

Stranické krize

Z tohoto přehledu je zřejmé, že kromě let 1938 a 1989 pády vlády v Praze byly výsledkem vnitrostranických a mezistranických kolizí, nikoliv v důsledku sociálně-ekonomických problémů, mezinárodní krize či pouličních bouří. Situace v době 1. republiky se od poměrů po listopadu 1989 liší tím, že v období před 2. světovou válkou se jednalo o vládní krize, které zůstaly plně pod kontrolou vládnoucí vrstvy, zatímco v současnosti především nevyzrálост stranických vůdců a nestálost volební přízně vedou po pádu vlády k chaotickým reakcím politiků a obtížné předvídatelnosti výsledků voleb.

Z modelového hlediska jsou nejzajímavější první dva pády vlády po roce 1989. Rozklad vládní ODS přivedl v roce 1998 k moci jednobarevnou vládu sociální demokracie, což měřeno ideologicky představovalo výrazný posun. Jenže vláda ČSSD v čele s Milošem Zemanem nedokázala napravit ani nejdramatičtější „přešlapy“ privatizace minulých vlád a v privatizaci pokračovala. Odsouhlasila také bombardování Jugoslávie. To naznačuje, že nástup nové vlády neznamenal z personálních i geopolitických důvodů zásadní změnu orientace, nepředstavoval upřednostnění národního zájmu a vybočení mimo pravidla washingtonského konsensu.

Otázkou je, do jaké míry se na příchodu jednobarevné vlády ČSSD podílela skutečnost, že zástupci pravicových stran zůstali v „nepolitické“ vládě, a převzali tak zodpovědnost za tehdejší problémy. Tato otázka je zásadní v případě vyslovení nedůvěry vládě Mirka Topolánka vedenou ODS. Po více než rok trvající vládě odborníků a volbách totiž opět nastoupila vláda ODS. Vyslovení nedůvěry vládě nepřineslo tedy opozici kýžený zisk. Opozice totiž ztratila výhodu danou tím, že proti Topolánkově vládě vystupovali nejen rebelující poslanci ODS, ale také některá pravicová média. Dlouhé období panování „nepolitické“ vlády umožnilo pravicovým stranám, především ODS, vyvinut se ze zmatků a problémů, jež způsobily; dostaly čas na personální přeskupení a pravicová média našla nové cíle pro své útoky.

Zrcadlovým opakem cesty ODS od Mirka Topolánka k Petru Nečasovi je osud slovenské pravicové vlády vedené Ivetou Radičovou. Ta zůstala u moci až do mimořádných voleb i poté, kdy v roce 2011 nezískala důvěru Národní rady. To přispělo k pozoruhodnému vítězství strany Směr-SD vedené Robertem Ficem.

Hlavní rizika

Svržení vlády nevede vždy k okamžitému vypsání mimořádných voleb. To může dát vládním stranám čas na výměnu viditelného vedení, přeskupení sil, možnost tvářit se jako opozice vůči „vládě odborníků“, která za vše může. V této chvíli lze předpokládat, že strany pětikoalice, které nedokáží čelit ekonomickým a sociální problémům, budou ztrácet důvěru. Pravicová média se musejí dříve nebo později zařadit mezi kritiky vlády. Sdělovací prostředky potřebují krev, a mají-li mít zajímavý cíl, musí to být někdo z mocných. Pravice tak doplácí na fakt, že ovládla obě komory parlamentu, vládu i Hrad. Pnutí uvnitř pětikoalice dané neúspěchy vlády a tlakem vybraných médií v určité chvíli dosáhne stupně, kdy by se některé strany – především Piráti a KDU-ČSL – měly chtít vymanit ze sevření vlády, zbavit se spoluodpovědnosti a zajistit si volebně výhodnou pozici. Také Hrad, bude-li chtít si zachovat tvář, možná dospěje k poznání, že politika je něco víc než série reklamních sloganů a obrázků, že by měla být víc o odpovědnosti než o sebezprezentaci.

V této chvíli není opozice na pád vlády připravená. Je spojená negativní emocí, nikoliv programem – požadavek svržení vlády a zastavení některých reforem nestačí. A stále platí, že bez programu lze vládu získat, nelze ji však udržet. V parlamentní opozici dnes dominuje ANO, které ve vztahu k ODS

představuje více alternativu personální než programovou. To se ukáže například při projednávání *Dohody o obranné spolupráci* s USA v parlamentu. Podle výzkumů preferencí zatím případné vítězství ANO ve volbách nedoprovodí dostatek koaličních partnerů z řad opozice; dostupná čísla ovšem nabízejí období opoziční smlouvy, nyní mezi ANO a ODS. Na druhé straně řada voličů ANO dává najevo ochotu dát svůj případný druhý hlas levicovým stranám. To znamená, že oslabení prestiže ANO (ale i SPD) by mohlo pomoci návratu ČSSD a KSČM do poslanecké sněmovny, kde by tak mohla dnešní opozice získat většinu.

Vstup strany Právo Respekt Odbornost do poslanecké sněmovny by programově opozici neobohatil – jde spíše o jinou verzi SPD než o možného koaličního partnera ANO. Jiné pokusy o organizační a programové sjednocení mimoparlamentní opozice zatím narážejí na skutečnost, že iniciativa povětšinou vychází od politiků, kteří byli úspěšní při výkonu funkce v zaběhlých institucích, nikoliv při stavbě institucí nových.

Shrnutí a podtrženo: pulzujícím tlakem parlamentní i neparlamentní opozice na náměstích, v sálech i kuloárech a zapojením alternativních médií lze vládu svrhnout. Tlakem, který nemusí být nutně koordinován z jednoho centra. Nic by se ale nemělo uspěchat.

AUTOR: Oskar Krejčí

[ZDROJ](#)